

Jana Petrová: Samizdat plzeňský

Knižní edice a publikace

Většina nezávislých tiskovin vznikala v Praze, kde byl soustředěn jak lidský potenciál, tak podstatně větší technické možnosti. I v některých dalších místech republiky, např. v Brně, Olomouci, Ostravě, kde působila úspěšná samizdatová nakladatelství, se dařilo samizdatové tiskoviny vydávat, na západě Čech byly však pokusy o regionální samizdatovou tvorbu až do konce 80. let 20. století spíše ojedinělé.

Kromě samizdatových periodik, kterým se budu věnovat v další části, bylo důležitou aktivitou vydávání a šíření samizdatových knih a jiných publikací, brožur či textů. V prostředí Plzně bylo zaznamenáno několik okruhů jejich vydavatelů. Jelikož však většinou šlo o menší a dobře utajované skupinky lidí, nebo dokonce jednotlivce, nebylo možné zachytit zdaleka všechny pokusy o samizdatovou tvorbu.

Křesťanský samizdat

V laických katolických kruzích na Plzeňsku se opisovala řada textů duchovních autorů, ať již jednotlivé tituly např. Louise Evelyho, Jacquese Maritaina, Henri Caffarella, Carla Carreta, Waltera J. Ciszeka, Ignace Leepa, Michaela Marsche, či různé řady určené ke vzdělávání, výklady jednotlivých knih *Bible*, texty z etiky, teologie a dalších oblastí.

Dalšími rozmnožovanými písemnostmi byly texty k *Desetiletí duchovní obnovy národa*, vyhl. kard. Tomáškem v roce 1987, mající na každý rok jedno hlavní a další vedlejší témata. Např. tématem prvního roku *Desetiletí* (1988) byla ochrana života a patronem Anežka Česká; - encykliky papeže Jana Pavla II., konstituce II. vatikánského koncilu, modlitby hodin (breviář) a řada dalších duchovních textů. Řada přednášek na biblická, duchovní a další témata se nahrávala na kazety, které se pak kopírovaly a půjčovaly dál.

Za zmínku jistě stojí vydání kompletních sbírek básní Jana Zahradníčka z let 1947–1960. V roce 1983 je připravil, opsal a pevně svázal křesťanský aktivista Miroslav Svoboda. Kromě sbírek *La Salleta*, *Rouška Veroničina*, *Znamení moci*, *Dům strach* a *Čtyři léta* obsahoval samizdat též ediční poznámky Bedřicha Fučíka ke sbírkám *Znamení moci* a *Čtyři léta*, bibliografii Jana Zahradníčka, foto autora a jeho signatury, a dále rozsáhlou báseň Miloše Dvořáka *Symfonie dvacátého století*, celkem přes tři sta stran.

Hranice našeho kraje pak významně přesahovala výroba samizdatové teologické studijní literatury, určené pro tajné studenty teologie z řad zájemců o vstup do řádových kongregací. Pro dominikánský řád ji zajišťoval P. Dominik Duka, římskokatolický kněz, který se stal v 70. letech novicmistrem (a roku 1986 provinciálem) řádu. Od roku 1975, kdy přišel o státní souhlas k duchovenské činnosti, žil v Plzni. Pracoval ve „Škodovce“ a přitom tajně organizoval řádovou činnost. K jeho úkolům patřilo zajištění studijní literatury, tj. její výběr, zajištění překladu a namnožení textů. K tomu obvykle využíval cyklostylovou techniku, musel tedy zajistit přepis textu na cyklostylovou blánu a pak ji předat na místo, kde se nacházel cyklostyl. Takto se podařilo přeložit a samizdatově vydat např. pětisvazkový *Úvod do teologie*, *Úvod do Písma svatého*, knihu Otce J. Loewa: *Jako by viděl Neviditelného*, *Stutgartský malý komentář k Novému a Starému zákonu*. Zmíněný *Úvod do Písma svatého* sloužil od počátku 80. let 20. století jako studijní pomůcka na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Litoměřicích. Za svou činnost byl P. Duka, dnes arcibiskup pražský, v roce 1981 odsouzen Městským soudem v Plzni k 15 měsícům odnětí svobody nepodmíněně. Obžaloba jej vinila kromě rozmnožování náboženské literatury ještě ze sloužení bohoslužeb, aniž k tomu měl státní souhlas, a z pokusu obnovit dominikánský řád.

Při výrobě samizdatů spolupracovali i s dalšími řeholními řády – salesiánským a františkánským, někdy také s premonstrátským a jezuitským. Produkci literatury a spisů měli rozdělenou, každý řád vydával jinou část textů, měl své překladatele i pisáře.

Na Plzeňsku spolupracovali dominikáni především s františkánským řádem, jehož část členů, roztroušených po západních Čechách, se scházela v bytě plzeňského kaplana P. Michala Pometla. Perzekuce se nevyhnula ani jim. V roce 1983, v rámci celostátní akce VÍR, byl M. Pometlo společně s holýšovským administrátorem P. Jiřím Mazancem zatčen a souzen z podezření na ilegální řádovou činnost. Jedním z bodů obžaloby byl podíl na vydávání náboženského samizdatového časopisu *Serafinská cesta*, který měli rozšiřovat laikům z františkánského řádu. Původní nepodmíněné tresty jim krajský soud v Plzni změnil v odvolacím procesu na podmíněné, vzdor požadavku městského prokurátora na zvýšení.

Trampský samizdat

Trampský samizdat se na západě Čech pojí především se jmény ing. Petra Náhlíka – Vokouna a jeho ženy Věry – Strunky. Díky nim a jejich obsáhlému archivu bylo možné poměrně dobře trampský samizdat v oblasti západních Čech zachytit.

Jediným samizdatovým nakladatelstvím na Plzeňsku vůbec bylo pravděpodobně trampské nakladatelství *Pajda*, které počátkem 80. let 20. století, souběžně s vydáváním trampského samizdatového časopisu stejného názvu, založili Petr Náhlík a Věra Rudolfová (později Náhlíková). V letech 1981-1990 v něm vydali celkem deset knih.

1. Mirko Ryvola – Miki: *Kečup Tom a pes Vorčestr*, 1981. (Strojopis, formát A4, 10 povídek, obálka a ilustrace Stanislav Galásek – Johnki z Havířova, tisk obálky a ilustrací Viktor Zlámal – Viki z Havířova, oba z T. O. Wampírs.)
2. Jiří Ryvola – Wabi: *Co všechno vítr svál*, 1984. (Strojopis, formát A4, 250 písňových textů, tisk titulní fotografie Jaroslav Bulka – Vulkán.)
3. Mirko Ryvola – Miki: *Země tří sluncí*, 1985. (Strojopis, formát A4, 50 písňových textů, tisk titulní fotografie Jaroslav Bulka – Vulkán.)
4. Pavel Lohonka – Žalman: *Písňe malých pěšáků*, 1986. (Strojopis, formát A4, 200 písňových textů, tisk titulní fotografie Jaroslav Bulka – Vulkán.)
5. Jiří Ryvola – Wabi: *Podivnej weekend*, 1987. (Formát A4, 15 povídek, obálka a ilustrace Martin Beneš, tisk titulní strany a ilustrací Jaroslav Bulka – Vulkán.)
6. Jaroslav Vejvoda: *Jak zapálit mokré dřevo*, 1975, 1988. (Formát A5, trampské povídky a texty ze Švýcarska, 1. vydání Tramp club Basel.)
7. Věra Náhlíková – Strunka: *Místo, kde se jim líbí*, 1988. (Formát A6, sbírka básní z let 1979–1988, obálka a ilustrace Renata Balašová – Smíšek, tisk celé sbírky Jaroslav Bulka – Vulkán.)
8. *Toulavec č. 8*, 1988. (Formát A5, Časopis byl věnován především 3. světovému potlachu ve Švýcarsku, ze kterého napsali reportáže Josef Frouz – Pepulda z Plzně a Jiří Ryvola – Wabi, obálka Stanislav Galásek – Johnki, ilustrace Marko Čermák, tisk Jaroslav Bulka – Vulkán.)
9. Jiří Ryvola – Wabi: *Léto v šedejch kopcích*, 1989. (Formát A4, 10 povídek, obálka a ilustrace Martin Beneš), tisk titulní strany a ilustrací Jaroslav Bulka – Vulkán.
10. Stanislav Zárybnický – Houla: *Narozen v Čechách*, 1990. (Formát A5, výběr z poezie, dvě varianty – strojopis a sazba v T 602 a tisk přes PC.)

Sborníky *Co všechno vítr svál*, *Země tří sluncí* a *Písňe malých pěšáků* byly v 80. letech 20. století šířeny téměř masově, jak ve strojopisech, tak xeroxem či malooffsetem. Knihu *Kečup Tom a pes Vorčestr* vydalo s ilustracemi Jaroslava Weigla v roce 1991 nakladatelství *Paseka*. Všechny povídky ze sbírek *Podivnej weekend* a *Léto v šedejch kopcích* vydalo o. s. *AVALON* v roce 2007 s obálkou a ilustracemi Martina Beneše pod názvem *Prokletá vůně hor*. Od autorů z okruhu časopisu *Pajda* pocházely i další drobnější práce – „úsměvný horor“ Věry Rudolfové – Strunky *Kostel* (v nákladu 10 kusů) či *ŽUMPIČKA aneb SMĚRNICE pro používání veřejných záchodků* od Pavla Myslína, povídku Antonína Eduarda Včeličky *Indiánská krčma* (podle vydání z roku 1936) vydal v roce 1979 samizdatem grafik a výtvarník

Jaroslav Krpejš, černobílá obálka byla vytištěna „načerno“ v tiskárně *Stráž* v Plzni-Doudlevcích.

K okruhu lidí soustředěných kolem samizdatového časopisu *Pajda* patřili i další autoři. Jaroslav Šlejmar vydal v roce 1983 samizdatem sbírku básní *Na sluneční straně srdce* s ilustracemi Renaty Balašové, další jeho sbírky *Některé definitivní úsměvy* a *2 x 2 básně* vyšly v *ÚLETu* Praha v roce 1985 a 1987.

Řadu sbírek formátu A4 i A5 vydala v Plzni samizdatem od 70. let 20. století Jindra Červená (z okruhu autorů *Pajdy*) společně s manželem Ivošem Červeným. Jsou to např. *Zvoničky* (1978), *Pykoliha 50*, *Velkoměsto aj.* a její manžel Ivo Červený pak samostatně např. *Tanec Duše* (1978). Rozšířené vydání vyšlo opět v *ÚLETu* Praha v roce 1985.

Na podzim roku 1982 vydali Petr a Věra Náhlíkovi pro své *Trampské sdružení Hledači* strojopisem brožurku *JEDOVATICE* v nákladu 30 kusů. Kronika mapovala období let 1979–1983 a tvorbu členů sdružení. V roce 1984 vydal Bohumil Röhrich – Béd'a Šedifka katalog ke XIV. setkání trampů řezbářů a výstavě jejich prací ve Štáhlavicích. Byl vytištěn na maloofsetu ve „Škodovce“.

Skautský samizdat

Samizdatové publikace týkající se skautingu byly v Plzni v tomto období vydány pravděpodobně tři. Vydávaným autorem byl Jaroslav Foglar – Jestřáb. První byla původně Jaroslavem Foglarem vydaná a cyklostylem namnožená publikace *Naše tábory*, kterou Věra Rudolflová převedla do strojopisu v roce 1982 v nákladu 10 kopií. Druhou publikaci – sbírku 50 povídek Jaroslava Foglara – Jestřába – sestavil redakční kolektiv ve složení Jitka Radkovičová, Antonín Rajský, Věra Rudolflová a Petr Náhlík ve spolupráci s předsedou *Klubu přátel Jaroslava Foglara* v letech 1968–1970 Zdeňkem Pírkem. Publikaci vydali strojopisem pod názvem *Jaroslav Foglar: Padesát povídek, aneb JESTŘÁBE TO BUDE PRÍMA...!* na podzim roku 1983 a předali ji Jaroslavu Foglarovi 10. 3. 1984. Knihu opisovaly Věra Kopřivová z Chrástu, Hana Bedlivá z Nejdku a Věra Rudolflová a Jitka Radkovičová. Tato publikace se pak šířila v mnoha dalších opisech. Třetí publikací bylo *Dobrodružství plavčíka Jacka*, které podle rozhlasové hry Jaroslava Foglara převyprávěl v 60. letech 20. století pro ostravský rozhlas Zdeňk Pírek. Podle zapůjčeného strojopisu jej přepsala Věra Náhlíková. Obě publikace – *Jestřábe to bude příma...* i *Dobrodružství Plavčíka Jacka*, každou v počtu 10 kusů, svázal Karel Crha – Pastor z Vimperka.

Kromě skautských publikací byl v Plzni v roce 1987 vydán i woodcrafterský sborník ke 100. výročí narození Miloše Seiferta – Woowotany, zakladatele woodcrafterského hnutí v Čechách - jednotlivé příspěvky prepisovaly a „vysázely“ pod vedením Věry Náhlíkové také Renata Balašová a Jitka Radkovičová. Sborník byl vydán na volných listech A 4 v kartonové obálce s ilustrací Renaty Balašové, každá z přibližně třiceti obálek byla originálem. V plzeňském prostředí vznikalo od roku 1985 také samizdatové skautské periodikum *Zvěd*. Šlo o oddílový časopis turistického oddílu *Žlutý kvítek* (TOM 4714), vedeného ve skautském duchu.

Kreslený humor

Svůj kreslený humor vydával v brožurkách a poté půjčoval přátelům a známým ing. Lumír Aschenbrenner. Šlo o originální kresby na menších tvrdých kartičkách (čtvrtka) formátu A6, v počtu cca padesáti kusů, prošívané na levé straně stuhou či provázkem. V letech 1981–1987 jich takto vydal sedm: *Město na rohu ulice* (1981), *Jed na krysy* (1981), *Sbírka motýlů* (1982), *Pivoňka* (1983), *Mistr světa ve smutku* (1984), *Diagnóza* (1985), *Howgh* (1986) a *Nekrolog* (1987).

V přípravě byla ještě sbírka *Fénix, který nevzlétl*, ta však již nevyšla. Mimoto autor spolupracoval na tvorbě samizdatového časopisu *Svobodný život*, kam také přispíval.

Knihy zakázaných autorů

Knihy a texty autorů, kteří nesměli být v době normalizace publikováni, se mezi čtenáře dostávaly ve formě různých opisů, fotokopí či jinak reprodukováných vydání. Na Plzeňsku existovalo jistě více různých vydavatelských a širitelských okruhů a skupin, prozatím se podařilo podchytit níže uvedené.

- Petr a Věra Náhlíkovi – strojopis (J. Skácel, O. Pavel, J. Hutka, V. Škutina, V. Havel, V. Černý, E. Bondy, J. Burian, E. Kantůrková, L. Hejdánek, Lidové noviny)
- Miroslav Svoboda – strojopis, fotokopie (J. Zahradníček, A. Solženicyn, křesťanská literatura a texty)
- Ladislav Vyskočil – fotokopie (hudba)
- Jan Jelínek – strojopis, xerox, kopírka (V. Černý, V. Havel, P. Uhl, Lidové noviny, Charta 77, VONS)
- Josef Bernard, Ivan Čihák, Jaroslav Bošek – kopírovací stroje ve „Škodovce“ – desítky knih a tiskovin
- Jan a Věra Tydlitátovi, Ivan Jáchim, Marcel Hájek, Vladimír a Helena Líbalovi, Jaromír a Eva Starých – strojopis (V. Havel, L. Vaculík, M. Bubber ...)
- Vladimír Gardavský – strojopis (B. Hrabal, L. Klíma, J. Deml, M. Kundera, E. Bondy, B. Fučík, J. Chaloupecký, V. Havel, P. Kohout, V. Boudník, G. Orwell, H. Miller ...)

Souběžně s tramskou literaturou vydávali manželé Náhlíkovi samizdatem (strojopisem) také tvorbu různých zakázaných autorů. Takto vydali řadu knih – např. Václava Havla či Václava Černého, básně a recenze Jana Skácela, zakázané povídky Oty Pavla, fejetony Jaroslava Hutky, knihy Vladimíra Škutiny, Egona Bondyho, Ladislava Hejdánka, Milana Šimečky, Miroslava Holuba, básně a texty českých písničkářů aj. Politický samizdat vydávali v menším nákladu než tramský, i když se mnoho opisovačů a vydavatelů rekrutovalo z tramského prostředí. Publikace byly určeny pro určitý okruh lidí. Ve druhé polovině 80. let 20. století už dosáhli jisté kooperace při výrobě: domluvilo se vždy pět nebo deset lidí na vydání jedné knihy v nákladu deseti kusů. A když těchto deset lidí napsalo dohromady deset knih, navzájem si je vyměnili. Takto byly opsány např. *Poznámky k dějinám filosofie* Egona Bondyho či *Paměti Václava Černého: Paměti 1938–1945* (Pláč Koruny české), *Paměti 1945–1948*, *Paměti 1948–1960*. Jeden z výtisků byl určen pro Karla Crhu, který pracoval v tiskárnách ve Vimperku a všechny tyto knihy vázal.

Dalším plzeňským vydavatelem byl Miroslav Svoboda. Zaměřoval se převážně na literaturu z křesťanské oblasti – katolické, ale jeho rukama prošla i řada dalších knih a textů. Svou technickou pomoc poskytoval i dalším samizdatovým vydavatelům. Od starého knihtiskaře získal starou rakouskou řezačku zn. Josef Anger a synové, tzv. gilotinu, kterou sestavil v kolně na dvorku. Tato řezačka byla použita mj. při výrobě obsáhlé třídílné knihy Alexandra Solženicyna *Souostroví Gulag*.

Knih *Souostroví Gulag* vznikla v Plzni díky spolupráci několika přátel. Na jejím společném vydání se tehdy domluvili Ladislav Vyskočil, Vladimír Líbal, Miroslav Svoboda, Ivan Jáchim, Ladislav Rohrbach, kteří se složili na fotografický materiál nutný k její výrobě. Knihu, vydanou ve třech svazcích exilovým nakladatelstvím *Konfrontace* v Zürichu, měli zapůjčenou jen na několik dní z Prahy. Její rozsah byl velký, čítala cca 1 800 stran a k její reprodukci byla použita technika fotokopí. Fotokopie pořizoval Ladislav Vyskočil na reprografickém zařízení, přikoupeném k zvětšovacímu přístroji Opemus. Dělal se tři nebo čtyři exempláře kompletní knihy *Souostroví Gulag*. Jedna kopie byla určena pro okruh vydavatelů, druhá pro katolické kruhy kolem Miroslava Svobody a třetí pro tzv. šedou zónu. Pracně vyrobené fotokopie jednotlivých stran knížky pak řezal Miroslav Svoboda na velké profesionální rakousko-uherské řezačce papíru.

Dalším samizdatovým vydavatelem byl výše uvedený Ladislav Vyskočil, mj. také člen redakční rady plzeňského samizdatového periodika *Pevná hráz*, který kromě knihy *Souostroví*

Gulag ofotil pro své známé desítky zakázaných knih, jejichž tituly dnes již nejsou dohledatelné. Zůstala mu jen fotokopie publikace o okruhu lidí okolo hudebních skupin *Plastic People of the Universe* a *DG 307* s názvem *The Merry Ghetto*, ilustrující osudy a život komunit a komun žijících nezávisle na státním režimu po zatčení členů těchto kapel. Publikace chtěla upozornit na tvrdý postup komunistického režimu proti hudebním skupinám, vymykajícím se oficiálnímu střednímu proudu. Zajímavostí je, že stejnou publikaci vyráběli současně dva lidé, každý po jednom originálním exempláři. Kromě Ladislava Vyskočila to byl jeho kamarád Miloš Kraus, který později emigroval do Rakouska. Obě knihy byly vyrobené technikou fotokopíí, měly lepenou vazbu v tvrdých deskách

Další člen redakční rady *Pevné hráze*, plzeňský redaktor a výtvarník Jan Jelínek, pracoval v 80. letech 20. století jako šéf propagace státního podniku ČSAD. V zaměstnání měl tedy jako jeden z mála možnost různé tiskoviny množit. Koncem 80. let tak např. vydal – na psacím stroji pečlivě opsal a na xeroxu okopíroval a svázal – v nákladu 20 výtisků knihu Václava Černého *O povaze naší kultury*. Mezi dalšími knihami, které se mu podařilo v práci namnožit, bychom našli knihu Václava Havla *Dálkový výslech*. Výroba knihy spočívala v okopírování listů, jejich provrtání vrtačkou, svázání provázkem a poté opatření jednoduchou vazbou z pevných desek. Další samizdatem vydanou brožurou bylo *Poučení vyšetřovaným* Petra Uhla. Jan Jelínek množil v podniku i řadu dalších tiskovin pro své známé, včetně ilegálních *Lidových novin*, prohlášení Charty 77, aktuálních materiálů z okruhu VONSu aj. Ač se v rozmnožovně nacházelo několik kopírovacích strojů, mohl používat pouze dva z nich: xerox (pravděpodobně jeden z prvních v Plzni) a kopírku značky Nashua. Dva cyklostyly, které v propagačním oddělení také byly, podléhaly přísné kontrole, při níž dva příslušníci StB, bývalí podplukovníci ze zvláštního útvaru, sledovali počet vydaných blan, zapisovali a kontinuálně kontrolovali počet výtisků na počítadlech strojů.

Koncem 80. let 20. století (1988–1989) si ve „Škodovce“ zajistili přístup k rozmnožovací technice Josef Bernard, Ivan Čihák a Jaroslav Bošek. Seznámili se na besedě s Jaroslavem Foglarem v září roku 1988 a našli několik společných zájmů. Kromě skautingu to byla také nespokojenost se stavem společnosti a destruktivním vedením země. Proto se rozhodli, že se pokusí podle svých možností rozšiřovat neoficiální, ilegální tiskoviny mezi širší okruh svých známých. Postupně si vybudovali přístup k několika rozmnožovacím centrům ve „Škodovce“, kde všichni tři pracovali. U I. brány jim množila donesené tiskoviny Marcela Dvořáčková (později Čiháková), v Zátíší Zuzana Burešová, v Závodě ozubená kola pak Vlastimila Ebrlová. Výhodou bylo, že tak velký podnik, jakým „Škodovka“ byla, vlastnil moderní výkonné kopírovací stroje a předlohy, které rozmnožovacími stroji procházely, ani počty namnožených stránek nebyly příliš hlídány. Jednotlivé okopírované listy nechávali pak vydavatelé svázat u knihařky pí. Musilové. Většinu knih dali okopírovat ve dvaceti až čtyřiceti kopiích, podle toho, jak byly rozsáhlé. Takto se jim podařilo namnožit desítky knih zapovězených autorů, které u nás nemohly vyjít, ať již staršího data, či vydané exilově. Předlohy dostávali většinou od Františka Pitora.

Mezi autory okopírovaných knih bychom našli např. Václava Havla, George Orwella, Alexandra Solženicyna, Egona Bondyho, Jaroslava Hutku, Milana Šimečku, Josefa Frolíka, Ladislava Feirabenda, Ivana M. Jirouse, Otu Pavla, Jiřího Gruntoráda, Jiřího Lederera, J. Sládečka [Petr Pithart], Vlastu Třešňáka, Bohumila Hrabala, Vladimíra Boudníka aj. Kromě knih dali okopírovat mnoho dalších ilegálních tiskovin, jako byla prohlášení různých nezávislých iniciativ, jejich zpravodaje či bulletiny, texty různých petic, různé samizdatové časopisy, jako *Informace o Chartě 77*, *Voknoviny*, *Stres* aj., a také samizdatová periodika *Lidové noviny* a *Sport*, jejichž matrice s hotovým textem dostávali od Petra Náhlíka, který je přivážel z Prahy od Vladimíra Mlynáře, a pak dávali tisknout pro zájemce z celého Západočeského kraje; šlo o desítky, v roce 1989 i stovky výtisků.

Další okruh vydavatelů se scházel u Věry a Jana Tydlitátových, signatářů *Charty 77*, v ulici Na Celchu. K této skupině patřili ještě Ivan Jáchim, Marcel Hájek, Helena a Vladimír

Líbalovi, Eva a Jaromír Starých. Věra Tydlitátová si kvůli opisům pořídila elektrický psací stroj a při mateřské dovolené opisovala knihy autorů jako např. Ludvík Vaculík, Václav Havel, Martin Bubber a mnoho dalších.

Plzeňský literární publicista a bibliofil ing. Vladimír Gardavský sháněl nedostupné knížky přes inzeráty a po antikvariátech. Touto cestou se mu do rukou dostávaly i texty samizdatové či exilové z mnoha zdrojů. Podstatné texty dával k přepsání mamince na psacím stroji v obvyklých deseti průklepových kopiích. Ty pak buď dával přátelům, nebo je vyměňoval za jiné texty, které ho zajímaly a byly k dispozici v okruhu známých. Opisy a výměnami si tak nashromáždil odhadem na 200 titulů. Středem jeho zájmu byl vždy Bohumil Hrabal, Ladislav Klíma, Jakub Deml, Milan Kundera, Egon Bondy, ale také Bedřich Fučík, Jindřich Chaloupecký, Václav Havel, Pavel Kohout, Vladimír Boudník, z překladů pak George Orwell, Henry Miller a další.

V rámci západních Čech vydávali svou vlastní tvorbu ještě Miroslav Jirec (edice Opařený jelen) a René Rožka, oba z Karlových Varů.

Významným počinem se stala také edice *RUINY* studentů Pedagogické fakulty v Plzni, která v čerstvě porevolučním období opsala a namnožila více než sto do té doby nedostupných knižních titulů.

Spolupráce při výrobě samizdatů

Některé samizdatové tisky, a to jak časopisy, tak knihy, spadají sice do pražské či jiné provenience, ale byly vytvořeny v Plzni nebo se plzeňští aktivisté na jejich výrobě podíleli. Pravděpodobně nejzřetelněji se to projevovalo např. v tramské subkultuře.

Za jeden z nejvýznamnějších a nejzdařilejších počínů můžeme považovat obsáhlou knihu pohádek s názvem *Čert má kopyto*. Kniha dostala jméno podle dětské písničky Karla Soukupa a vyšla v edici JUST – Ještě Umíme Sami Tvořit, řada A, v prosinci roku 1987. Jde o sborník pohádek a básniček dvaceti autorů (celkem 56 pohádek či básniček), mezi nimiž figurují jména známých pražských disidentů, jako byli Egon Bondy, Ivan Martin Jirous, Jaroslav Hutka, Vlasta Třešňák, Milan Balabán, Eduard Vacek, František Stárek, najdeme zde i pohádku plzeňského signatáře Charty 77 Milana Kohouta. Knižku tvoří 210 stran, z větší části množených na cyklostylu, strany s černobílými ilustracemi na xeroxu. Kromě mnoha černobílých ilustrací obsahuje tři vícebarevné sítotiskové ilustrace a je vázána v plátně. Celkem vyšlo 250 výtisků. Knihu bohatě ilustroval plzeňský výtvarník, tehdy zaměstnanec propagačního oddělení státního podniku Drobné zboží Cheb, Vladimír Líbal, který je zde uveden pod pseudonymem Ilustrátorikus. Barevný přebal téměř profesionálního díla vyráběl autor ilustrací společně s kamarádem Ladislavem Vyskočilem v Plzni, v propagačním oddělení státního podniku Potraviny, které sloužilo především potřebám komunistické propagandy a sídlilo naproti bývalému výstavišti Ex Plzeň. Barevné ilustrace do knihy tiskli na sítotisku domácí výroby s Jiřím Vackem ve sklepě domu v Dominikánské ulici v Plzni, kde J. Vacek bydlel. Tak zvané „na koleně“ pak tiskli možná první plnobarevnou sítotiskovou ilustraci sítotiskem v období českého samizdatu. Knihu pak vytiskl v Praze Luboš Rychvalský na cyklostylu vynesném ze skladu Husitské teologické fakulty v Praze-Dejvicích (jako nepoužívanou techniku z roku 1968) jejím tehdejším studentem, Plzeňanem Tomášem Novákem.

Technika sítotisku byla použita také při výrobě titulní strany několika čísel undergroundového samizdatového časopisu *VOKNO*, které tiskli pro Františka Stárka v Plzni Miloš Kraus a Ladislav Vyskočil. Vyráběli je na doma zhotoveném sítu v kuchyni bytu Miloše Krause v Rooseveltově ulici, a to většinou v noci, kdy nehrozily nečekané návštěvy příslušníků StB. Stejnou technikou tiskli pro stejné periodikum také malý drobný text básní a textů Jáchyma Topola.

Na podzim roku 1989 vzniklo v plzeňském prostředí první číslo samizdatového *Bulletinu Sdružení T. G. Masaryka*, i když sdružení mělo sídlo v Praze. Mezi členy výboru sdružení najdeme jména předních českých disidentů, jako např. Václava Havla, Daniela Kroupy, Emanuela Mandlera, Jaroslava Šabaty, Evy Kantůrkové, Martina Litomiského, Radima Palouše.

S použitím dodaných textů (od Františka Pitora) bulletin zpracovali a ve „Škodovce“ dali na xeroxu vytisknout Josef Bernard a Ivan Čihák. Jednotlivé stránky časopisu vznikly tak, že si jeho vydavatelé nejprve připravili papírové předlohy. Texty jim na papírové předlohy na psacím stroji přepsala kolegyně z práce Alena Koudelková, Josef Bernard dolepil fotografie T. G. Masaryka a pomocí *propisotu* vyrobil nápisy na titulní stranu časopisu. Bulletin tvořilo celkem 8 stran formátu A5, tištěných na xeroxu. Přesný počet kopií již není znám, pravděpodobně šlo o cca 100 výtisků, které pak v téměř celém nákladu předali opět Františku Pitorovi.

Samizdatová periodika

Trampský občasník *Pajda* vycházel v letech 1980–1982. *Pajdu* vydávali a přispívali do něj lidé z jednoho okruhu plzeňských trampů, převážně pro vlastní potřebu; s ostatními blízkými se chtěli podělit o své zážitky a zkušenosti z cest a trampování, případně upozornit na konající se akce nebo je komentovat. Poslední čísla již v náznacích reagují na situaci ve společnosti a jeho vydavatelé byli následně předvoláni k výslechu na Státní bezpečnosti. Když měli vydavatelé zvolit, zda budou časopis vydávat pod hlavičkou SSM, nebo vůbec ne, redakce ve složení Věra Rudolfová, Petr Náhlík, Renata Balašová, Monika Balašová, Jan Skála se rozhodla s vydáváním časopisu z obavy před dalšími postihy přestat. Autorem obálky a grafických ilustrací byla v každém čísle jiná osoba. Celkem vyšlo sedm řádných (č. 0 až č. 6) strojopisných čísel formátu A5 o rozsahu kolem 20 stránek. Poslední, šesté číslo vyšlo jen pro nejbližší okruh kamarádů, neboť bylo jasné, že někdo ze širšího okruhu čtenářů musel spolupracovat s StB. Druhou verzí šestého čísla (pro ostatní dosavadní odběratele) byla obálka ve formě dvojlistu formátu A6 s oznámením, že k prvnímu jarnímu dni ukončuje „redakční hlouček“ činnost a odchází do lesů. Řada autorů *Pajdy* začala spolupracovat s dalšími tramskými redakcemi při vydávání samizdatových časopisů *SEM-TAM*, *TAM-TAM*, *Šmatlavů stopů*, *Poutník*, *Letokruhy* a *Toulavec*. Časopis *Pajda* se přepisoval na průklepový papír přes „kopírák“ na psacích strojích (práci zajišťovalo přibližně deset osob) v celkovém nákladu kolem 100 kusů a poté distribuoval mezi okruh známých na Plzeňsku i v dalších místech, kde také vznikaly podobné časopisy a vzájemně se vyměňovaly (Praha, Rožnov pod Radhoštěm aj.).

Dalším občasníkem vycházejícím v Plzni byl v té době samizdatový časopis či spíše sborník zaměřený na kulturu, a zvláště literaturu, s názvem *Co je*. Vznikal v okruhu osob kolem Miroslava Svobody a Pavla Hauera, na pomezí umění a undergroundu, scházejících se tehdy v domečku u Doudleveckého mostu – např. Michal Kolář, Vladimír Kasal, Jana Škardová, Jana Kaslová, Otakar Schmidt, Dana Karlíčková, Jaroslav Světnička, Zora Hornová, Miroslav Orna a řada dalších. Časopis přinášel prózu i poezii začínajících autorů i známých českých spisovatelů, překlady děl světových autorů především beatnické generace, písňové texty, portréty zpěváků a skupin, ukázky výtvarného umění. Většinou šlo o přepisy z dříve oficiálně vydaných knih a překladů, publikováno bylo také několik původních příspěvků, označených šiframi. Vyšla nejméně čtyři čísla časopisu (či sborníku) v rozsahu 33 – 99 stran formátu A4, sešitá v polopevných deskách. Pro výrobu bylo použito průklepů, ale byl upotřeben také xerox a cyklostyl. První číslo je datováno 8. 2. 1981, čtvrté prosinec 1981. Přesný počet vydaných čísel zůstává nevyjasněn.

V době konání tramského hudebního festivalu Porta byl v roce 1981 vydáván samizdatový časopis *Hurá*, který přinášel aktuální novinky z festivalu, komentoval jednotlivá vystoupení atp. Obsahoval pouze původní příspěvky. Na rozdíl od oficiálního *Portýra* chtěl časopis přinášet zajímavé a pravdivé zprávy. Jeho redakci tvořili Josef Štogr a Jarmila Doležalová (dnes Štogrová) z Prahy, Jiří Novotný a Petr Trpák z Tábora. Prostory pro výrobu časopisu poskytla Jana Kaslová (dnes Sadílková) v Plzni-Liticích. Na *Portu* byla jednotlivá čísla provázena v kočárku malého Jakuba Štogra a na místě byla distribuována okruhu známých. Ke konci festivalu se snažili kolportéry *Hurá* přinejmenším zastrašovat příslušníci VB. Samizdat byl připravován ještě před *Portou*. K výrobě byly použity průklepové papíry s předem natištěnými hlavičkami, zvláštní barva se původně používala na barvení látek. První číslo *Hurá* bylo do Plzně přivezeno již hotové. Další dvě čísla byla pak rozepisována v Liticích na 4 – 5 psacích strojích. Celkem vyšla čísla tři, a to 3., 4. a 5. 7. 1981, v rozsahu 3 – 5 stran formátu A4. Text byl psán průklepem na psacím stroji v nákladu 150 – 180 kusů. Aby se zabránilo falzifikátům, na každé straně byl otisknut linoryt s motivem prasátka.

Zdá se, že po roce 1981 vydavatelské ambice na dlouhou dobu ustaly. Roky 1981–1983 se odehrály ve znamení zvýšené pozornosti Státní bezpečnosti, které se četnými postihy podařilo nezávislé a opoziční aktivity snížit na minimum. Velké množství signatářů Charty 77 bylo koncem 70. a počátkem 80. let 20. století také donuceno v rámci akce ASANACE opustit republiku. Na Plzeňsku to byli převážně lidé z okolí undergroundu.

Od roku 1985 vydával svůj oddílový samizdatový časopis s názvem *Zvěd plzeňský* turistický oddíl Žlutý kvítek, vedený ve skautském duchu. Název časopisu byl odvozen z anglického slova *skaut*, což v českém překladu znamená stopař, zvěd. V roce 1985 vyšlo první číslo časopisu – nulté, v letech 1986–1989 pak vycházelo deset čísel ročně (časopis vychází dodnes). Časopis vycházel nejprve ve formátu A4, od prvního zvláštního vánočního vydání v roce 1987 byl *Zvěd* zmenšován do formátu A5. Autorem nultého čísla z roku 1985 byl Richard Havelka – Směch, v dalších třech letech časopis vytvářel společně s Jiřím Vavříkem a Jiřím Fichtnerem. V letech 1989–1990 pak periodikum tvořil Jiří Dovrtěl. V časopise se objevovaly Foglarovy a Batličkovy povídky, svými postřehy a radami do něj přispívali vedoucí oddílu, často se zde objevovaly křížovky a kvízy, na poslední straně se pravidelně nacházel text písně k táboráku. Většinu ilustrací v časopise vytvářel Jiří Vavřík, časopis doplňovaly fotografie ze společných akcí oddílu. Okopírování časopisu zajišťoval Jiří Vavřík – Džuk v plzeňském státním podniku Jatky. Časopis vycházel v nákladu cca 20 – 25 výtisků pro potřebu členů oddílu.

Z tramského prostředí vzešlo plzeňské samizdatové periodikum *Fabián*. Časopis vytvářeli členové T. O. DAKOTA coby svůj osadní časopis. Do táborové osady patřili Ivan Čihák, Pavel Bureš, Miroslav Hák, Zdeněk Tampa, Miroslav Krása a Martin Polívka. Název *Fabián* vznikl podle jména dobrého ducha a vládce brdských lesů, kam osada často jezdila trampovat a vybudovala si tam také svou boudu – zemljanku, kterou jim v roce 1989 kdosi vypálil. V letech 1987–1989 vyšla celkem tři čísla časopisu ve formátu A5, vždy jedno za rok. Náklad jednoho čísla čítal okolo dvaceti kusů, které kolovaly mezi známými formou oběžníku. Jednotlivá čísla vznikala technikou průklepu přes „kopírák“ na klasickém psacím stroji, stránky k sobě byly sešity bílým provázkem. Všechna čísla mají jednotnou obálku, liší se pouze fixem dopsaným číslem a rokem vydání. Na titulní straně je kopie ilustrace dřevěného srubu s totemem v popředí (autorem ilustrace je dědeček Ivana Čiháka), na zadní straně obálky pak znak T. O. DAKOTA. Obsahem *Fabiána* je převážně autorská tvorba, a to povídky, básničky, písňové texty, ukázky z různých sborníků a knih, zážitky z cest, vše doplňují fotoreprodukce ze společných tramských akcí. Kromě výše uvedených členů osady do *Fabiána* přispívali např. Joe, Mamba, Ája, Hančí, Olina, Džuk (Jiří Vavřík), Robin (Jiří

Beran), Beňo (Tomáš Bernhardt), Lišák (Karel Růžička), Čáp (Jan Pavelec), Vokoun (Petr Náhlík) a Houla (Stanislav Zárybnický – Rakovník).

Trampským potlachovým časopisem, vycházejícím ve druhé polovině 80. let 20. století, byla *T. O. DÁLAVA*, kterou vydávala tramská osada stejného jména. Obsahoval především převzaté autorské texty uveřejněné v dalších tramských samizdatech. Celkem vyšla tři čísla časopisu. První bylo sestaveno k sedmému výročí vzniku tramské osady Dálava a tvořily jej pravděpodobně dva listy textu, ofotografovaného na slabém fotografickém papíru formátu A5, sešité sešíváčkou. Obsah je prozatím nedostupný. Časopis k osmému výročí existence tramské osady *Dálava* je devítistránkový, formátu A5, psaný průklepem na psacím stroji. Desky tvoří předlohy, ofotografované na slabém fotografickém papíře; Časopis připomínající devět let existence tramské osady *Dálava* vydaly v roce 1989 společně tramské osady *Dálava* a *Žluté slunce*. Časopis v rozsahu deseti stran formátu A4 byl vytištěn v nákladu 40 – 50 výtisků na xeroxu ve „Škodovce“, kde tisk zajistil Ivan Čihák.

V květnu 1989 začal vycházet plzeňský občasník *Pevná hráz* s podtitulem *Informativní bulletin Západočeského kraje*. Na jeho podobě se podílela skupina mladých plzeňských aktivistů z okruhu kolem Charty 77 a dalších nezávislých iniciativ Jan Rampich, Martin Svoboda, Vladimír Líbal, Ladislav Vyskočil, Jan Jelínek, Ivan Jáchim. Přispívali do něj i další autoři, např. Jiří Šašek, Jaromír Mergl, Miroslav Svoboda, manželé Náhlíkovi, František Řezáč, Viola Procházková a další. Celkem vyšla tři čísla: nulté o rozsahu 6 stran, první a druhé o rozsahu cca 30 stránek formátu A4. Nulté číslo bez pevných desek i grafické úpravy, první a druhé již s grafickou úpravou a pevnými deskami v barevném grafickém provedení Vladimíra Líbala (č. 1) a Jana Jelínka (č. 2). Časopis vyráběl Martin Svoboda s Janem Rampichem v propůjčeném soukromém domku v Lobzích, další členové redakce o místě výroby nevěděli. Tiskli jej na zakoupené papíry přes síto vyrobené vydavatelem karlovarského *Stresu* v nákladu kolem 60 kusů. Další síto získali později z Prahy od *Demokratické iniciativy*, a ještě kvalitnější od vydavatele pražské *Revolver Revue* Ivana Lampera. Redakce časopisu přináší v nultém čísle tuto charakteristiku: „Nechceme nadávat či pomlouvat, odmítáme nálepky jako ‚protistátní‘ nebo ‚protisocialistické‘, ne, chceme pouze věcně a co možná nejpravdivěji informovat o dění kolem nás, o kterém se čtenář dovídá většinou zkresleně anebo vůbec ne. Berme to i jako pokus odstranit další cihlu z oněch ‚pevných hrází‘, kterými jsme již po léta obklopeni.“

Jednotlivé texty jsou již zaměřeny převážně politicky. Vrací se např. ke květnové pokojné manifestaci uspořádané k uctění památky padlých amerických vojáků při osvobození jihozápadních Čech na náměstí Míru v Plzni, připojen je i projev, který zde měl být přečten, odpověď amerického velvyslance pořadatelům na jejich pozvání. Časopis dále informuje o vzpomínkové akci v Plzni-Liticích dne 20. 5. 1989 za účasti velvyslance USA Juliana N. Niemczyka.

První číslo *Pevné hráze* je věnováno především výročí okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy v roce 1968. Najdeme zde informace o průběhu tiché demonstrace na náměstí Republiky v Plzni dne 21. 8. 1989 a ohlasy dvou čtenářů na ni. Zveřejněna jsou i prohlášení *Dva tisíce slov* od Ludvíka Vaculíka z června 1968 a *Několik vět*. *Pevná hráz* informuje dále o schůzce členů a sympatizantů Demokratické iniciativy dne 4. září 1989, při níž bylo zadrženo asi dvacet osob, a o obvinění Jana Rampicha z trestného činu pobuřování za rozšiřování petice *Několik vět*.

V druhém čísle *Pevné hráze* najdeme mj. informaci o dvou podnětech k soudnímu přezkoumání rozhodnutí o zákazu manifestace 6. 5. 1989, podaných Jiřím Šaškem a Janem Rampichem, o domovní prohlídce u Vladimíra Líbala, o postizích za manifestaci 6. 5. 1989. Připojen je i seznam třinácti osob zadržovaných 28. října 1989. Přílohou druhého čísla *Pevné*

hráze je velký plakát o velikosti 51 x 35 cm s obuškem a nápisem „Hlavní město Praha vás vítá“. Jeho autorem byl Miroslav Hora.

V září roku 1989 začalo v Plzni vycházet samizdatové periodikum *Svobodný život*. Vydával je okruh známých z okolí undergroundové kapely *Suřík*, scházející se v Plzni-Újezdě v restauracích U Rojíků, Na Sokolovně a v Plzni-Bukovci. Pozoruhodné je, že v časopise jsou uvedena jména členů redakce i s adresami, kam mohou případní zájemci posílat své příspěvky do dalších čísel. Zveřejněnými členy „tvůrčí rady“ byli: Ladislav Štítkovec – Šotek, Jana Štítkovcová, Lumír Aschenbrenner – Lem, Pepa Jůna, Petr Vališ, Luboš Klajsner – Brúno, Honza Blažek. Šlo o časopis psaný na psacím stroji ve formátu A4. Obálka je tvořena tvrdými deskami (čtvrťka), je zdobena barevnou ilustrací (v každém čísle jiná – autorem Lumír Aschenbrenner – Lem). Jednotlivé listy jsou k sobě spojeny sešívačkou.

Kromě adres členů tvůrčí skupiny uvedena rovněž charakteristika distribuce časopisu: „Časopis bude vycházet jednou za 2 měsíce. Poslední den prvního měsíce bude uzávěrka všech příspěvků pro následující číslo, v dalším měsíci se utvoří časopis. Počet kusů bude zatím jeden (text z nultého čísla, v prvním čísle je počet zvýšen na pět). K přečtení bude vždy v pátek, popřípadě sobota, neděle v hospodě (název vynechán). V týdnu bude půjčován lidem domů, jinak bude u některého z členů tvůrčí skupiny.“ Poslední strana je koncipována jako prostor pro názory čtenářů (Nadpis „Odložte si, ulevte si!“). Celkem vyšlo několik desítek čísel časopisu, první dvě ještě na podzim roku 1989 – nulté pravděpodobně v září, první pravděpodobně koncem listopadu (po 17. 11.), další čísla vycházela po několik následujících let, až do roku 1993.

Časopis vznikal buď v domácím prostředí, nebo při společných návštěvách výše uvedených restaurací. Ve skutečnosti bylo vydáváno více kopií, než je uváděno v časopise. Důvodem byl možný trestní postih při vyšším počtu, než je osobní potřeba. První (nulté) číslo mělo tak ve skutečnosti tři kopie, druhé (první) asi deset až patnáct kusů. K množení vydavatelé používali kopírovací stroj v bývalém podnikovém ředitelství vodáren. Dobrovolné příspěvky (většinou ve výši 5,- Kčs) od čtenářů používali k výrobě dalšího čísla časopisu.

Pro seminář Knihovny kardinála Berana Historie nejen literární IV,
s použitím textů ze své knihy *Zapomenutá generace 80. let 20. století. Nezávislé aktivity a samizdat na Plzeňsku*.